

Conceptul de program politic

Aristide Cioabă

Una din tendințele obiective ale dialecticii vieții social-politice în lumea contemporană pusă în evidență de Programul P.C.R., constă în creșterea rolului factorului politic în societate, creștere implicată în condițiile societății noastre socialiste de cerințele conducerii științifice a tuturor domeniilor vieții sociale. Pe un plan mai general această tendință se relevă, între altele, în lărga politizare a maselor populare din țările capitaliste, în amplificarea și diversificarea luptei revoluționare pentru libertate, progres și socialism, în înfruntările care opun țările subdezvoltate celor capitaliste dezvoltate, în confruntările ideologice și politice dintre partide și alte organizații social-politice în legătură cu problemele puterii și politicii statale. Este, de altfel, semnificativ și faptul că în zilele noastre asistăm la o amplificare a eforturilor diferitelor partide și organizații politice pentru elaborarea de programe, strategii și opțiuni politice care să fundamenteze și să ghideze politica lor de clasă în cadrul comunităților umane. De aceea ni se pare justificată studiarea mai atentă și aprofundarea rolului și funcțiilor programelor politice în mecanismul de ansamblu al luptei pe care o duc partidele pentru cucerirea sau exercitarea puterii politice.

În cele ce urmează ne propunem să evidențiem câteva aspecte privind conținutul conceptului de program politic și posibilitatea studierii partidelor prin prisma programelor politice.

Noțiunea generică de *program* depășește cu mult în semnificație și sferă de utilizare, în zilele noastre, sensul său etimologic primar. În greaca veche *programma* de la care derivă termenul actual de program, avea înțelesul de anunț, înștiințare scrisă sau decret, destinate publicului. Dezvoltarea și diversificarea practicii sociale, paralel cu adâncirea cunoașterii științifice în diferite domenii, au făcut ca termenul de program, din a cărui semnificație inițială s-a reținut ca esențial sensul de *informație ordonată, sistematizată*, să intre în aparatul conceptual și/sau limbajul curent al mai multor genuri de activități și discipline. Astfel, termenul de program este întâlnit astăzi, cu sensuri diferite, în informatică, în organizarea muncii din economie, în activitățile din domeniul învățământului etc. Pe lângă aceste utilizări s-a impus accepțiunea politică și ideologică a termenului de program și în special aceea de *program (politic) al unui partid*.

Într-o accepție politică foarte generală programul reprezintă o expunere a principiilor, tezelor și țelurilor activității politice a unor organizații politice sau a unui om politic. Se reține de aici caracterul intențional și proiectiv, de anticipare a direcțiilor, proporțiilor, conținutului și finalității urmărite prin desfășurarea unor acțiuni politice complexe de către un anumit subiect politic — grup, clasă, partid sau chiar om politic. Sub acest aspect general, orice activitate politică desfășurată în decursul istoriei de către o persoană sau un grup organizat de oameni, s-a înscris în termenii unui program politic sau altul, fie că obiectivele sale erau cunoscute sau nu de către publicul larg și erau realizabile sau nu în limitele perioadei istorice date și cu resursele de care dispuneau forțele sociale respective.

Programul politic este, concomitent, un concept teoretic și practic, incluzând atât un set de principii, teze teoretice despre realitatea socială pe care o ia ca bază în stabilirea jaloarelor viitoarei activități politice, cât și mijloacele, măsurile, sarcinile care pot permite materializarea stării social-politice preconizate. El constituie un concept operațional al politologiei și praxiologiei politice, fiind un concept cu valențe interdisciplinare.

Program politic de partid. Apariția pe scena vieții politice a partidelor, ca agenți colectivi ai acțiunii social-politice, și în special a partidelor clasei muncitoare, au dat vieții politice un conținut mult mai complex și o multitudine de forme noi de manifestare, în cadrul cărora programul politic avea să capete un rol primordial.

Raportul de strinsă intercondiționare dintre program și partid n-a fost reclamat doar de către partidele și organizațiile politice înseși, în procesul acțiunii politice nemijlocite, ci el

a fost sesizat încă de timpuriu de către teoreticieni, sociologi și politologi atât marxști cît și nemarxști. În literatura politologică nemarxistă, de pildă, David Hume încă la 1760 atribuia — într-unul din eseurile sale despre partide¹ — programului un rol esențial în procesul de încheiere a partidelor, cel puțin în faza inițială. Dacă, desigur, trebuie să considerăm ca unilaterală această viziune despre esența unui partid politic, nu putem să nu apreciem că Hume a intuit relația organică existentă între un grup de persoane organizat, în vederea promovării anumitor idei cu ajutorul puterii de stat, și necesitatea unui program politic, care, operaționalizînd aceste idei să mențină și să întărească unitatea de acțiune a partidului.

Deoarece nu ne propunem aici să întreprindem o analiză exhaustivă a literaturii nemarxiste (cu diferitele sale curente și doctrine) în acest domeniu — ci doar punctăm ideile mai semnificative pentru raportul partid-program și pentru definirea conceptului de program, vom mai aminti că un alt autor, Benjamin Constant² considera și el, la 1816, că partidele se definesc prin aceea că membrii lor împărtășesc aceeași doctrină politică, și implicit, urmăresc aceeași scopuri în politică. Cu mai multă precizie este subliniată relația partid-program-putere politică de către un alt autor, Ruggero Bonghi, care spre sfîrșitul secolului trecut scria că programul politic reprezintă „cel complex de idei și norme pe care cineva promite să și le transforme în ghid al conduitei sale sau pe care declară că le acceptă”, arătînd că atunci „cînd este vorba de o anumită orientare în conducerea treburilor publice”, acest consimțămînt asupra programului duce la formarea unui partid politic³. Într-un mod asemănător concepea programul politic și P. P. Negulescu și anume, ca fiind reprezentat de ideile — ce stau la baza grupării cetățenilor în organizații politice diferite — „cu privire la direcția pe care trebuie s-o urmeze dezvoltarea statului și la mijloacele cele mai potrivite pentru a ușura și grăbi acea dezvoltare”⁴. Sublinierea de mai sus surprinde o latură importantă a conceptului de program politic și anume, împletirea ideilor, principiilor călăuzitoare relative la sensul exercitării puterii politice, cu un întreg sistem de mijloace adecvate transpunerii lor eficiente în practică. Ceea ce i se poate reproșa — și aceasta ține de fondul problemei — este lipsa de raportare a ideilor și mijloacelor la condițiile materiale obiective care le-au generat, la cerințele, interesele specifice ale claselor și grupurilor sociale în temeiul cărora se formulează obiectivele și scopurile acțiunii partidelor și în ale căror programe politice aceste cerințe îmbracă o formă sintetică generalizatoare. Ideile și telurile formulate de către partide, care, în lupta pentru influențarea, cucerirea sau exercitarea puterii de stat capătă expresia unui program politic, nu sînt, deci, nici pe departe independente de condițiile materiale de existență ale claselor. Acest lucru este implicit consemnat și de Dimitrie Gusti atunci cînd scria că toate programele — dintr-o epocă istorică determinată — conțin două elemente, unul care le unifică și celălalt care le diferențiază: „programele sînt produsele unei situații istorice comune tuturor partidelor, element care le unește, și în același timp ele sînt produsele intereselor economice și ale ideilor politice diferite, elemente care le învrăjbesc”⁵.

Gusti are o contribuție originală și valoroasă nu numai la definirea partidului politic ci și a programului politic. După părerea sa, un program politic trebuie să cuprindă „un mic sistem sociologic și etic” ale cărui elemente primordiale sînt considerate a fi următoarele: 1. analiza explicativă și critică, — și întotdeauna de pe poziții de clasă, adăugăm noi —, a societății dintr-un anumit moment istoric dat; 2. formularea necesităților prezente, ale momentului istoric respectiv, și a posibilităților de transformare a societății într-una mai bună; 3. stabilirea mijloacelor corespunzătoare realizării cerințelor formulate, precum și tactica adecvată pentru a utiliza la momentul oportun aceste mijloace; 4. în sfîrșit, o doctrină, respectiv un ansamblu de teze, principii care, „oricît de imperfect, să dea ideea unei societăți perfecte, deci, oricît de fragmentar, să cuprindă un ideal social”; căci, în definitiv, conchide D. Gusti, „la aceasta se reduc toate străduințele și toate construcțiile de program analitic de partid: a indica idealul social de realizat, adică spiritul directiv ce inspiră toate soluțiile particulare ale nevoilor timpului”⁶.

¹ David Hume, *Essay on politics*, citat după Ovidiu Trăsnea, *Probleme de sociologie politică*, București, Edit. politică, 1976, p. 107.

² Vezi Ovidiu Trăsnea, *op. cit.*, p. 107.

³ Ruggero Bonghi, *Il programma di un partito*, în vol. R. Bonghi, *Programmi e partiti politici*, Verona, Mondadori, 1933, p. 450.

⁴ P. P. Negulescu, *Partidele politice*, București, Cultura Națională, 1926, p. 33.

⁵ D. Gusti, *Partidul politic*, în „Arhiva pentru știință și reforma socială”, IV, nr. 4 — 5, 1923, p. 441.

⁶ *Ibidem*.

În această enumerare analitică D. Gusti schițează trăsăturile principale ale conceptului de program politic de partid, observând că ele necesită unele completări și anume: formularea necesităților unei anumite etape este întotdeauna o operație selectivă, obiectiv determinată de interesele claselor aflate în luptă în etapa respectivă, de pozițiile și perspectivele lor în cadrul sistemului social global. Statutului și rolului deținute de clasa pe care o reprezintă un partid, idealului social definit de acesta, le sunt subordonate inclusiv organizarea și mijloacele utilizate în vederea realizării lor, tactica și strategia acțiunii politice a partidului respectiv.

Un moment hotărâtor în definirea științifică a conceptului de program politic de partid l-a marcat marxismul. Clasicii marxism-leninismului au indicat, în acest sens, în lucrările lor suficiente elemente și puncte de reper și, înainte de toate, un criteriu cu o valoare metodologică deosebit de relevantă: criteriul determinării de clasă. Pentru Marx și Engels programul politic este strins legat de existența și manifestarea activă a elementelor cele mai avansate ale unei clase sau grup social. Conceput ca o unitate între teorie — elaborată de pe poziții de clasă și servind la orientarea mișcării clasei spre anumite țeluri — și practică, cu toate problemele ridicate de aceasta și modificările în funcție de dezvoltarea concret istorică, programul politic este considerat indispensabil pentru activitatea politică independentă a unui partid. „Atita timp cit o astfel de platformă (politică, n.n. A. C.) nu a fost încă elaborată sau există numai într-o formă rudimentară, noul partid va duce și el o existență rudimentară”⁷ nota F. Engels. În virtutea acestei concepții Marx și Engels au elaborat ei înșiși primul program politic științific al proletariatului internațional, — Manifestul Partidului Comunist —, au sprijinit și îndrumat apoi elaborarea unor programe ale partidelor social-democrate din țările capitaliste occidentale, iar Lenin a consacrat o importanță activitate fundamentării teoretice și practice a programului partidului muncitorilor din Rusia, ducând o ascutită luptă cu orientările ideologice reformiste sau de altă natură.

Importanța programului politic de partid a fost pe deplin înțeleasă — ocupându-și locul cuvenit —, și în cadrul primelor încercări de organizare a mișcării muncitorești din țara noastră. Unul din militanții socialiști de frunte, C. Dobrogeanu-Gherea, care a formulat în studiul său *Ce vor socialiștii români?* (1886) primul program politic al mișcării noastre revoluționare, bazat pe aplicarea teoriei marxiste la condițiile concrete ale României de la sfârșitul veacului trecut, își propunea, de pildă, prin aceasta „să lumineze poporul asupra stării actuale a țării, asupra lucrurilor ce trebuie să ceară, cum să ceară și cum să se organizeze”⁸. În decursul vremii, primul partid al clasei noastre muncitoare și apoi Partidul Comunist Român, au elaborat o serie de orientări și teze programatice care au stat la baza activității lor revoluționare și a construcției socialiste. Programul P.C.R. adoptat de Congresul al XI-lea al partidului (1974) este însă, primul program politic unitar al partidului nostru. El a fost definit de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a cărui contribuție la elaborarea Programului este capitală, drept Carta fundamentală ideologică, teoretică și politică a partidului care fundamentează științific principiile de bază ale societății socialiste multilaterale dezvoltate ca fază superioară a socialismului în procesul trecerii treptate spre comunism.

Din perspectiva politologiei marxiste programul politic reprezintă în primul rând un document oficial al partidelor, întemeiat în mod inevitabil pe o platformă ideologică-doctrinară care concurează la definirea scopurilor clasei respective din unghiul de interes propriu situației sale obiective și reprezentărilor pe care le au factorii conștienți ai acesteia — partidele — asupra întregii vieți sociale. Între programele de partid și ideologia (ideologiile) clasei căreia îi aparține un partid există o strânsă interferență. În virtutea acestei interferențe, programul politic de partid operează o selecție valorică și o ierarhizare a obiectivelor claselor, în concordanță cu interesele și opțiunile lor economice, politice, culturale etc. fundamentale, cu tradițiile, experiența și capacitatea lor de reflectare conștientă și de receptare reală a mecanismului complex al vieții sociale, de acțiune politică independentă.

Programul și ideologia politică reprezintă indicatori cu valoare de legitimare și angajare istorică, politică a unei clase, grup, pătri sociale, marcând o anumită etapă, superioară în constituirea și conștientizarea lor ca subiecte sociale distincte, cu o capacitate de reflectare a existenței de sine ce depășește nivelul difuz al conștiinței de clasă comune. Din punct de vedere istoric, nașterea unei ideologii și în special elaborarea unui program politic, reprezintă momente care anticipează și totodată dau temei primelor încercări de organizare conștientă a unei clase, în vederea acțiunii politice dirijate spre satisfacerea unor cerințe și interese proprii. Ele însoțesc, orientează și într-o anumită măsură accelerează procesul transformării unei clase din clasă „în sine” în clasă „pentru sine”.

⁷ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 2, București, E.S.P.L.P., 1958, p. 659.

⁸ C. Dobrogeanu-Gherea, *Scrieri social-politice*, București, Edit. politică, 1968, p. 121.

Programul politic de partid semnifică, în al doilea rând, o construcție teoretică incluzând un ansamblu de teze cu valoare de principiu, care decurg din ideologia celui partid și îndeplinesc rolul de direcții călăuzitoare ale politicii interne și externe a partidului respectiv. El constituie ceea ce s-ar mai putea numi și *crez politic* al unui partid, respectiv o expunere sistematică și precisă, clară a concepțiilor sale cu privire la organizarea social-politică a societății, la mecanismul și scopul exercitării puterii. Programul politic reprezintă o ilustrare a ceea ce gîndește partidul unei clase despre sarcinile și situația clasei respective, despre relațiile ei generale cu celelalte clase. Așa cum sublinia Lenin, programul stabilește concepțiile fundamentale asupra caracterului, telurilor și sarcinilor mișcării unei clase și servește drept steag în lupta politică a partidului ei⁹. Programul politic tinde astfel să intruchipeze linia principală ce călăuzește un partid, indiferent de conjunctura și diversitatea pe care ar prezenta-o evenimentele, vieții sociale.

Desigur, această linie principală va purta în mod inevitabil amprenta caracterului ideologiei celui partid și se va afla în raporturi variabile fie de adecvare, fie de contradicție cu tendințele obiective de dezvoltare a societății. Astfel, în vreme ce concepțiile teoretice ale unor partide ce apără interesele claselor sau grupurilor sociale retrograde, sintetizate în programele lor politice, se află în contradicție evidentă cu sensul mișcării istorice, al progresului uman, programele partidelor revoluționare ale clasei muncitoare se întemeiază pe concepția teoretică științifică a materialismului dialectic și istoric, aplicată la condițiile concret-istorice și la tendințele legitime ale dezvoltării sociale. Necesitatea întemeierii politicii partidelor clasei muncitoare pe baze științifice, explică și atenția pe care clasicii marxism-leninismului au arătat-o problemelor teoriei și strategiei politice — Engels subliniind, de pildă, că teoria reprezintă „ceea ce este hotărîtor pentru un program”¹⁰. Adeseori ideologia și principiile teoretice ale partidelor sînt expuse în programele lor politice ca părți generale sau în capitole introductive. Ele îndeplinesc o funcție de motivare și de orientare a acțiunilor politice ale partidelor și de aceea constituie elemente esențiale în definirea conceptului de program politic.

Programul politic de partid nu reflectă în mod univoc și automat, direct și uniform pozițiile și interesele exclusive ale clasei sau grupului pe care le reprezintă pe plan politic. Aceasta din cel puțin două motive: 1. fiind un sistem complex de raportare a unui partid la celelalte clase (aliante, adverse) precum și la problemele multiple pe care le implică acțiunea social-politică (probleme sociale, economice, politice, culturale, religioase ale unei etape istorice date), în mod obiectiv un program politic de partid va reflecta și anumite cerințe general-sociale de a căror satisfacere depinde însăși existența și funcționarea sistemului social în totalitatea sa; 2. și, după cum sublinia și Engels, sfera conștiinței, căreia îi aparține și programul politic, are o anumită autonomie, la formarea ideilor și concepțiilor contribuind factori de natură diferită, chiar și unii factori intrinseci subiectivi¹¹.

Programul politic al unui partid reprezintă, totodată, o sinteză mai mult sau mai puțin unitară a telurilor politico-ideologice generale și a activității practice preconizate de partid în vederea îndeplinirii acestora. Într-o formulare lapidară Lenin sublinia că „program înseamnă o declarație scurtă, clară și precisă în care se arată tot ce vrea să obțină partidul și pentru ce luptă el”¹²; și că „programul este o caracterizare a ceea ce am început să facem și indică pașii următori pe care vrem să-i facem”¹³. El constituie, „un act de diagnoză și prognoză”¹⁴, un factor de conjuncție între situația caracteristică la un moment dat și o stare viitoare, dezirabilă spre care tinde și pe care o prefigurează un partid în funcție de aspirațiile și cerințele clasei pe care o reprezintă. În acest sens, un program politic precizează obiectivele concrete ale activității și luptei unui partid, respectiv revendicările și sarcinile ce urmează a fi realizate, forțele sociale chemate să le îndeplinească sau să contribuie la aceasta, ordinea de prioritate în urmărirea obiectivelor ca și etapele principale ce vor fi străbătute pentru a se ajunge la starea finală preconizată. Din acest punct de vedere, programul politic se deosebește de *manifest*, *proclamație* sau *chemare* care, punînd accentul pe sensibilizarea maselor în legătură cu o anumită stare de lucruri, urmăresc în primul rînd să le mobilizeze la o acțiune imediată, cu scop precis definit și de obicei limitat.

Reliefînd direcțiile principale de acțiune a unui partid, subordonate îndeplinirii unor scopuri și idealuri prestabilite, programul politic de partid lasă, în genere, deschisă problema mij-

⁹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 4, București, Edit. politică, 1961, p. 211.

¹⁰ K. Marx, F. Engels, *Opere alese*, vol. 19, București, Edit. politică, 1964, p. 3.

¹¹ K. Marx, F. Engels, *Opere alese*, în două volume, vol. 2, București, Edit. politică, 1967, p. 459 și urm.

¹² V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 7, București, Edit. politică, 1962, p. 164.

¹³ Idem, *Opere complete*, vol. 36, București, Edit. politică, 1964, p. 72.

¹⁴ Mihai M. Petrescu, *Partide, clase, națiuni*, București, Edit. politică, 1977, p. 216.

loacelor practice, concrete prin care urmează să fie materializate aceste scopuri. Mijloacele și măsurile necesare transpunerii în practică a orientărilor date de programul politic formează, în mod obișnuit obiectul unor *programe speciale* de acțiune în diferitele domenii social-economice, politice, culturale etc., unor *planuri de activitate* sau *programe de guvernământ* ale partidelor politice. Între programul politic general al unui partid și programele concrete de acțiune sau, în cazul unui partid de guvernământ, programul de construcție social-economică al acestuia, există o relație directă și de complementaritate, evident, numai cu condiția concordanței depline între declarațiile de intenții și fapte. Cu această ultimă rezervă, am putea spune că ambele aceste aspecte sub care se înfățișează obiectivele urmărite de un partid reprezintă programul lui politic real.

În general, un program politic de partid constituie o unitate organică a strategiei generale și a tacticii lui politice, o sinteză dialectică și dinamică a teoriei și practicii politice realizată din unghiul de vedere al unei clase și valorizată din perspectiva ideologiei acesteia.

Ca unitate a teoriei și practicii politice a unui partid, programul conferă, de obicei, dar nu în mod absolut, o bază unitară de apreciere și interpretare a faptelor și evenimentelor contingente. El poate întemeia adoptarea acelui ansamblu de măsuri și poziții partizane față de diferitele probleme curente ale vieții economice și social-politice, care configurează conduita generală a partidului sau cu alte cuvinte *linia sa politică*. Aceasta este intrinsec conținută în programul sau în tezele programatice ale unui partid, în spiritul general al acestuia. De exemplu, Programul partidului nostru, precizează secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, „stabilește linia generală de față cu societății socialiste multilaterale dezvoltate și de înaintare pe calea comunismului în România”¹⁵.

Ținând seama de cele enunțate mai sus, putem conchide că *programul politic al unui partid constituie un ansamblu sistematizat de teze fundamentale care formulează obiectivele și idealurile economice, social-politice sau de altă natură, determinate în mod necesar de condițiile generale de existență ale grupului sau clasei sociale a căror expresie politică este partidul și care definesc într-o perspectivă ideologică, teoretică și politică-practică direcțiile principale și activitatea necesară realizării intereselor vitale de clasă, într-o anumită etapă istorică dată, în cadrul și cu resursele disponibile sistemului social-economic respectiv, sau prin depășirea revoluționară a acestuia*. De regulă, programul politic formează obiectul unui document distinct, ceea ce nu împiedică completarea lui, ulterior adoptării, cu teze, obiective, sarcini stabilite și incluse în alte tipuri de documente de partid. Ca atare, el reprezintă un ansamblu deschis, care încorporează elemente noi ce apar în cursul desfășurării activității politice.

Programele politice conțin obiective imediate și de perspectivă, minimale și maxime. Partidele fiind prin excelență factorii primordiali de exprimare a personalității și voinței politice a unor grupuri sociale, de constituire, organizare și conducere efectivă a acțiunilor lor curente, în activitatea lor primează obiectivele imediate pe care le expun, îndeosebi, cu ocazia campaniilor electorale, în așa-numite *programe electorale* sau *platforme electorale*. Acestea reprezintă, în general, un răspuns și o încercare de a propune soluții celor mai stringente probleme ale momentului. Fiind însă „mijloace și arme de luptă politică”¹⁶ ele poartă amprenta, pentru partidele clasei dominante din societățile antagoniste, a unor intenții propagandistice, conținând promisiuni demagogice pentru a le face mai atractive și a obține sufragii cât mai multe din partea maselor de alegători.

Pentru un număr important de partide ale clasei dominante din țările capitaliste dezvoltate, platformele electorale rămân modalități cvasigenerale de enunțare a obiectivelor pe care declară că le urmăresc, în politica internă și externă, în eventualitatea venirii la putere. Puține dintre ele dispun de programe politice elaborate, de natură să reprezinte baza pe care s-ar putea conduce activitatea de edificare a unor structuri administrative și juridice noi, și care să fie propuse ca opțiuni posibile societății. Aceasta atestă ceea ce mulți cercetători numesc lipsa de responsabilitate politică a unor asemenea partide burgheze sau mic-burgheze, care se conjugă cu o infidelitate față de promisiunile făcute alegătorilor. Principala trăsătură a activității lor o constituie oportunismul ca și lipsa adevăratei realități la principiile formal enunțate, însoțite de atașamentul lor față de ordinea socială și politică instituită în care dețin poziții dominante. De unde și inconsistența aserțiunilor potrivit cărora aceste partide ar fi mai „pragmatice” și mai slab angajate din punct de vedere ideologic.

În lupta pentru impunerea intereselor grupurilor și claselor pe care le reprezintă, prin intermediul puterii politice sau al influențării acesteia, partidele acționează în mod autonom, căutând să-și promoveze fiecare ideile și programul său, sau în coaliție, stabilind în acest sens

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 10, București, Edit. politică, 1974, p. 533.

¹⁶ Ovidiu Trăsnea, *Probleme de sociologie politică*, București, Edit. politică, 1975, p. 119.

un minimum de obiective comune pe care se angajează să le realizeze în colaborare. Pe această cale iau naștere programe comune mai multor partide, atât în vederea acțiunii lor unite în campania electorală, cât și în activitatea de guvernare, sau în alte împrejurări. Trebuie subliniat, însă, că acest lucru se produce de obicei în cazul partidelor înrudite ca ideologie și programe și, deosebi, atunci când nu există posibilitatea și capacitatea pentru nici unul de a cuceri sau de a menține în mod separat pozițiile dominante în stat. În capitalism, de exemplu, partidele clasei dominante se unesc ori de câte ori pozițiile lor sunt amenințate de ascensiunea politică a partidelor claselor exploatate, stabilind obiective comune care chiar dacă nu îmbracă forma unui program politic unitar, stau totuși la baza adoptării de măsuri și planuri de acțiune de către guvern, în vederea administrării unor probleme economice, sociale etc.

În ceea ce privește partidele clasei muncitoare (comuniste, socialiste, social-democrate), condițiile de existență și interesele fundamentale ale acestei clase impun cu necesitate unitatea de acțiune, inclusiv sub forma adoptării unor programe politice comune, cuprinzând obiective concrete și sarcini imediate, sau pe termen lung. Acest proces nu este însă lipsit de dificultăți datorate în primul rând unor deosebiri de ordin ideologic-doctrinar, majoritatea partidelor social-democrate și socialiste fiind reformiste, iar în mai multe țări capitaliste occidentale, antrenate în exercitarea puterii în alianță cu partide ale clasei dominante burgheze. Unele din ele ignoră, chiar refuză problema colaborării cu comuniștii. Sub impulsul ridicării nivelului de conștiință al clasei muncitoare și al ascuțirii contradicțiilor de clasă, partidele social-democrate și socialiste vor fi, credem, nevoite să desfășoare o activitate care să corespundă intereselor clasei muncitoare, dacă nu vor vrea să-și piardă sprijinul popular. Aceasta le va facilita colaborarea cu partidele comuniste.

Deși apar deosebiri de vederi între partidele comuniste și socialiste (social-democrate), cu privire la mijloacele și căile pe care ar trebui să le folosească pentru îndeplinirea sarcinilor și scopurilor comune, istoria și realitatea prezintă suficiente exemple care ilustrează posibilitatea reală ca partidele clasei muncitoare dintr-o anumită țară să adopte programe politice comune, vizând îndeplinirea unor transformări democratice și revoluționare. Avem în vedere, de pildă, *Programul comun de guvernământ* stabilit de partidele comunist și socialist din Franța în iulie 1972, la care a aderat ulterior și Mișcarea radicalilor de stînga. Adoptarea unor programe politice comune de către partide nu substituie și nu exclude elaborarea de către fiecare partid a propriului său program.

Program politic de guvernământ. Definirea conceptului de program politic necesită, din punct de vedere metodologic, luarea în considerare a unei distincții tipologice între ceea ce am numit, pe de o parte, program politic de partid și ceea ce numim, pe de altă parte, program politic de guvernământ. Această distincție este impusă și de rațiuni de ordin practic-politic, dat fiind că programele politice de guvernământ, deși sînt o categorie a programelor politice de partid, au totuși particularități ce le individualizează, decurgînd din faptul că se află în centrul actului propriu-zis de exercitare a puterii. Evident, există partide care și elaborează încă din perioada premergătoare cuceririi puterii programe de guvernământ, dar acestea s-ar putea asimila mai degrabă platformelor electorale decît programelor de guvernământ. Excepțînd cazul programelor de guvernământ ale partidelor comuniste din țările socialiste, care sintetizează sarcinile concrete și prioritare, imediate și de perspectivă ale construcției social-economice, politice, culturale, de apărare a țării, ce vizează satisfacerea intereselor clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii, programele politice de guvernământ sînt de cele mai multe ori un compromis între pozițiile, opțiunile și interesele mai multor grupuri sociale, aparținînd claselor burgheze dominante, păturilor mic-burgheze, altor categorii. În plus, există și au existat situații cînd programul de guvernământ nu e emanația unui partid politic, ci a altor forțe politice ce nu sînt întotdeauna organizate în partide.

În anumite împrejurări, istoricește determinate, partide aparținînd unor clase diferite, chiar antagoniste, pot colabora pe baza unei platforme de guvernare în vederea realizării în comun a unor obiective imediate fără caracter de clasă, de larg interes național. Este cazul, între altele, a împrejurărilor în care independența și ființa națională ar fi primejduite de o agresiune sau ocupație străină, cum s-a întîmplat în România în ajunul răsturnării dictaturii militar-fasciste antonesciene în august 1944, cînd Partidul Comunist Român, inițiatorul și conducătorul insurecției naționale armate antifasciste și antimperialiste a colaborat temporar și cu unele partide burgheze (P.N.L., P.N.T.) interesate, evident, din cu totul alte motive decît P.C.R. în înlăturarea dictaturii fasciste. În alte împrejurări, proprii altor țări, partidele comuniste pot încheia chiar acorduri programatice de guvernare cu partide nemuncitorești, cu caracter limitat și vizînd măsuri de redresare a situației economice, care, altminteri ar afecta grav asupra nivelului de trai al maselor.

Un exemplu recent în acest sens îl constituie acordurile programatice încheiate între partidele „arcului constituțional” din Italia (P.C.I., P.C. Creștin, P. S. Italian, P. Socialist-demo-

cratic, P. Republican și P. Liberal)¹⁷ și guvern, sau de partidele reprezentate în parlamentul spaniol (inclusiv P.C. din Spania)¹⁸ și guvern. De remarcat că astfel de acorduri programatice, ea și unele obiective preconizate de partide, au o valoare tactică, neantrenind în nici un chip abandonarea pozițiilor programatice fundamentale ale fiecărui partid, și nici colaborarea de clasă. Dimpotrivă, în concepția strategică și tactică a partidelor comuniste respective, astfel de acorduri programatice de acțiune vizează înlăptuirea unor măsuri menite să instituie un anumit control și să limiteze puterea marelui capital, să apere și să obțină lărgirea drepturilor democratice ale maselor largi populare, iar atunci cînd situația social-economică și politică nu mai oferă condiții în acest sens, urmează să fie abandonate.

Programul nu este un act de identitate care legitimează un partid în mod automat și pasiv¹⁹. În consecință, *posibilitatea cunoașterii partidelor prin prisma programelor lor politice* este condiționată de corelarea studiului acestor programe cu o serie de alți factori care concură la configurarea unei imagini reale și globale despre partide. Între acești factori se situează, desigur, originea de clasă și baza socială a partidelor, care permit să se clarifice mai bine obiectivele și scopurile lor reale urmărite în acțiunea politică. Această cerință metodologică este în mod explicit formulată de Lenin care sublinia că pentru a se cunoaște esența diferitelor partide este necesar să se explice „*pentru ce militează fiecare dintre ele, de a arăta interesele reale, vitale după care se călăuzește un partid sau altul și ce clase sociale se ascund îndărătul cutărei sau cutărei firme*”²⁰. Și — cum preciza K. Marx — deoarece există întotdeauna o distincție în viața istorică „*între frazeologia și iluziile partidelor și adevărata lor natură și adevăratele lor interese, între ceea ce își închipuie că sînt de ceea ce sînt în realitate*”²¹, singurul criteriu valabil în aprecierea obiectivelor și scopurilor declarate de partide în programele lor rămîne acela al faptelor, al confruntărilor cu istoria reală a partidului, cu manifestările lui în diferitele împrejurări ale exercitării puterii, sau cu atitudinea lui față de problemele vitale ale dezvoltării social-economice și politice ale națiunii. Lucru deosebit de pregnant evidențiat și de Lenin care atrăgea atenția că „*pentru a te orienta în lupta dintre partide, nu trebuie să crezi pe nimeni pe cuvînt, ci să studiezi adevărata istorie a partidelor, să cercetezi nu atît ce spun partidele despre ele înseși, ci ce fac ele, cum înțeleg ele să rezolve diferitele probleme politice, cum se comportă ele în chestiunile care ating interesele vitale ale diferitelor clase sociale*”²².

Prin urmare, analiza obiectivelor și programelor politice ale partidelor, ca posibilitate de cunoaștere științifică a forțelor politice și mecanismului acțiunii acestora în societatea contemporană, implică compararea lor permanentă cu datele sociale, economice, spirituale, ale etapei istorice concrete, ale contextului social în care se circumscrie activitatea lor politică. Această analiză presupune, de asemenea, o continuă confruntare a conținutului programelor, ideologiilor și doctrinelor partidelor cu datele obiective ale momentului, sprijinindu-se și pe rezultatele furnizate de cercetările realizate din perspectiva altor discipline, cum ar fi științele economice, sociologia și psihologia socială, istoria politică și praxiologia. O astfel de abordare interdisciplinară a studiului partidelor și programelor este de natură să evite analiza în sine, promovată cu precădere de cercetările realizate în trecut de pe poziții nemarxiste, și să ducă la obținerea de rezultate concludente din punctul de vedere al teoriei și practicii social-politice.

¹⁷ Vezi „Scinteia”, nr. 10 860, din 20 iulie 1977, p. 5.

¹⁸ Vezi „Scinteia”, nr. 10 934, din 15 octombrie 1977, p. 6.

¹⁹ Mihai M. Petrescu, *Partide, clase, națiuni*, București, Edit. politică, 1977, p. 217.

²⁰ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 21, București, Edit. politică, 1963, p. 250.

²¹ K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 8, București, Edit. politică, p. 145.

²² V. I. Lenin, *Op. cit.*, p. 288—289.